

cum illo dispensare ad idem Beneficium habendum, neque pro illa, neque pro alia vice, ut docet *S. Th.* q. 100. art. 6. ad 7. et *Salm. ibid. n. 38. cum Sot. Pal. et Sanch.* Quamvis possit Episcopus dispensare ad alia Beneficia obtainenda, nisi fuerit simonia confidentialis, ut mox supra diximus n. 117: *in fine.*

119. — Quær. 3. An prædictas dispensationes possit imperti-
ri etiam Episcopos, quocum commissa est simonia? Negant
probabiliter *Panorm. etc.* Sed probilius affirmant *Salm. ibid.*
n. 39. cum Nao. et Sanch. ex c. Si quis Presbyter, de Reb. Eccl.
non alien. et ex cap. penul. de Sim. ubi facultas Episcopis conce-
ditur indistincte.

120. — Quær. 4. An Pontifex conferens Beneficium alicui
quem scit inhabilem ad illud accipiendo ob simoniā, cense-
tur dispensare? Affirmant probabiliter *Pal. D. 3. p. ult. n. 9.*
Suar. l. 4. c. ult. n. 14. Sot. l. 9. q. 5. art. 2. et Salm. c. 4. n. 40.
cum Torre. Et idem dicunt *ibid. cum Sot. et Torre,* si Pontifex
Beneficium vendat alicui. Vide *Croix n. 232.* Notandum tamen
quod si Papa confirmat electionem, nesciens vitium simoniæ,
etiamsi in Bulla dicat se supplere omnes defectus, non valet con-
firmatio, quia illud intelligitur de aliis defectibus in electione,
non de simonia, ut *Croix n. 234.*

FINIS PRIMI VOLUMINIS.

NOTÆ.

DE CONSCIENTIA.

NOTA I.

(Pag. 22, ad tit. *Morale Systema.*)

Cum ea sit humanæ mentis infirmitas ut non possit in omnibus
quæ vitæ honestatem respiciunt semper verum et certum clare omnino
perspicere, et in scientiâ morali plura sæpe occurrant dubia plu-
rimæque doctorum oppositæ sententiæ, initio exoritur gravis et
inter theologos multum agitata quæstio de regulâ in his casibus te-
nendâ, ut quis minimè culpandus sit in agendo. Opinati sunt olim
perplures theologi hominem in rebus dubiis partem quamlibet etiam
minus tutam absque peccato amplecti posse, et ad prudenter agendum
sufficere probabilitatem de licitate actionis, quamvis æquie aut etiam
magis probabile fore eam non esse licitam. Probabile autem op-
inionem dixerunt non tantum quæ gravibus momenti niteretur, sed
eam insuper quam plures doctores tenerint, quidquid sit de rationi-
bus, quæ tunc ob eorum auctoritatem graves merito præsumerentur.
Imo quidam eò usque progressi sunt, ut sufficere dixerint unius doc-
toris auctoritatem. Hinc illi theologi *probabilistæ* nominantur.

Eorum opinionem aliquatenus mitigatam et suo modo propositam
defendit et totis viribus propugnat auctor noster in suo de *Conscientia*
tractatu, *moralæ systema* exponendo pro delectu opinionum, quas
licite sectari possumus. Duplex itaque distinguit dubium, unum sci-
licet *speculativum*, quo quis dubitat de rei veritate, v. gr. an pingere
die festo sit opus servile vel liberale; alterum *practicum*, quo dubi-
tatur de rei honestate, v. gr. an mihi liceat in hâc die festiva pingere.
Hoc autem posito fatetur quidem nunquam esse licitum operari cum
dubio practico; negat vero idem esse dicendum de dubio speculativo,
cum illo non obstante operans possit practice judicare suam actionem
esse certè moraliter honestam, per principia reflexa quorum hoc est
præcipuum, nempe ex lege dubia nunquam oriri obligationem certam.
Duplicem pariter distinguit probabilitatem: unam *facti* quæ versatur
circa rei veritatem aut substantiam, v. gr. an contractus cum tali
pacto initus sit usurarius necne; aliam autem *juris* quæ versatur circa
honestatem actionis; id est an liceat contractum cum tali pacto inire.
Contendit autem cum omnibus theologis ad licite agendum non suffi-
cere probabilitatem facti, cum adest periculum damni vel proximi
vel sui ipsius, siquidem illa probabilitas minimè damnum auferet, si
falsa sit opinio. Secus tamen dicendum putat de probabilitate juris,
quia tunc sibi quisque formare potest judicium moraliter certum de
honestate sua actionis.

Rem autem sic fusiū exponit. Fatetur 1º quod si opinio tutior et
quæ stat pro lege, sit etiam certè probabilior, ipsam omnino sectari
tenemur; nec possumus oppositam quæ stat pro libertate amplecti.

Fatetur 2º quod si utraque opinio sit æquæ probabilis, nec etiam sequi licet eam quæ stat pro libertate, ob solam ipsius probabilitatem, ideoque rejicit illud effatum probabilistarum: qui probabiliter agit, prudenter agit. Dicit tamen 3º quod in concursu duarum opinionum æque probabilium, quarum una stat pro lege, altera pro libertate, cùm existat dubium an lex existat ac proinde sufficienter promulgata minime dici possit, tunc quisque ex principio reflexo prudenter et practice judicare potest sibi licitum esse eam opinionem sequi quæ stat pro libertate. Communiter enim à theologis admittitur nullam legem obligare nisi fuerit sufficienter promulgata; unde auctor noster hæc duo deducit corollaria, nempe 1º legem dubiam non obligare: 2º ex lege incerta non posse oriri obligationem certam. Primum autem corollarium probat ex eo quid stante dubio vel concurrentibus opinionibus æqualiter probabilibus, promulgata quidem est quæstio an lex existat, sed lex ipsa non potest dici sufficienter promulgata, ac proinde non est intentio legislatoris ut obliget. Secundum verò corollarium probat ex eo quid integra manet libertas quandiu non constat eam lege sive imperante sive prohibente obstrictam esse, ac proinde tunc libertati favel illud juris principium: *meliore est conditio possidentis*

Quamvis beatissimi doctoris auctoritatem magnopere venerer, propter tamen materia gravitatem, quædam de illius systemate hic annotare opportunum mihi videtur, tūm ad stabilenda principia hucusque a clero gallico admissa, tum etiam ad præcavendum ne doctrina probabilistarum ultra limites ab auctore definitos extenderuntur.

Certum est itaque et ab auctore concessum neminem posse absque peccato id agere quod licitum esse practice dubitat; quia tunc evidenter sic dubitanus agendo sese exponeret periculo peccandi, quod omnino virtute prudentiae et lege naturali vetitum est, ut apud omnes constat. Quæstio est autem utrum stante dubio speculativo, dubium practicum quod ex illo nascitur deponi possit aliquando per principia reflexa probabilistarum. Cuique enim patet quod stante dubio speculativo, v. gr., utrum die festo pingere licitum sit, statim oritur illud dubium practicum, an mihi licet hæc die festivæ pingere; proindeque mihi certò illicitum est agere nisi antea dubium hoc posterius altero remanente deposuerim.

Porro certum est etiam stante dubio speculativo practicum aliquando deponi posse ex principio reflexo. Sic, v. gr., subditus qui de belli iustitiâ dubitat, jubente principe militare potest, ex hoc principio reflexo quod obligationi incertæ anteponenda sit obligatio certa. In hujusmodi casibus, pars tutior, ut patet, semper eligitur, nec opinioni quæ stat pro lege dubia præfertur opinio libertati favens, sed alia quæ stat pro lege certa. Nullum ergo hinc deduci potest argumentum nec ulla paritas in gratiam probabilismi.

Semper igitur recurrunt quæstio utrum dubium practicum ex principiis probabilistarum in favorem libertatis deponi possit, seu, quod idem est, utrum certum sit legem dubiam pro nihilo reputandam esse, nec ullam ex ea oriri posse obligationem. Fatemur enim libenter legem non obligare nisi sufficienter promulgata sit: sed non ita certum est stante dubio, legem omnino habendam esse tanquam minime promulgatam. Et ex hoc tamen punto tota pendet quæstionis solutio.

Etsi enim concederetur legem dubiam per se non obligare et ex lege incerta non directe oriri obligationem certam nihil adhuc con-

cludi posset in gratiam probabilismi, nisi probetur insuper legem quilibet, eo ipso quod dubia est, habendam esse quasi non existentem. Nam cùm simul concurrant opiniones æque probables, una pro lege et altera pro libertate, nihil absolute et directis rationibus probatur nec pro lege nec pro libertate, ut per se patet; proindeque semper dubium remanet utrum existat obligatio necne, ac propterea currit illud principium reflexum, nempe illicitum esse se expondere periculo peccandi, nisi per aliud principium constiterit tunc nullum esse periculum, quod quidem constare non potest, nisi probetur in dubio legem esse quasi non existentem. Uno verbo cùm dubium directe solvi non possit, necessario ex principiis reflexis regula sumenda est, quæ si legi faveat, tunc obligatio ex regulâ et principio reflexo, non ex lege nascetur; si vero faveat libertati, tunc etiam ipsa tollet obligationem; in utrâque autem hypothesi semper verum remanebit et legem dubiam per se non obligare et ex lege incertâ non oriri obligationem certam. Porro dubitanti de legis existentiâ vel applicatione statim occurrit principium ab omnibus admissum, scilicet non esse licitum sese expondere periculo peccandi; jam ergo probabilistis incumbit probandum stante dubio nullum esse periculum; id autem quomodo probabunt, nisi demonstrent legem tunc habendam esse quasi nullam et non promulgatam?

Contendit auctor noster stante dubio promulgatam esse quidem quæstionem an lex existat, legem verò ipsam dici non posse sufficienter promulgatam, ac proinde legislatoris intentionem non esse ut obliget. Esto id dici posse cum agitur de legibus positivis ac maximè de legibus ecclesiasticis, eò quod Ecclesia non improbad doctores qui legem negant, quandoque etiam opera eorum approbando, censetur legis observationem non urgere vel eam in casibus controversis relaxare; quo jure et fundamento idem diceretur de præcepto legis naturalis? Non enim constat ea lex regulis arbitriariis et ita per articulos distinctis ut nullum inter se relationem habeant, sed una et indivisa lex est, unum et idem rationis dictamen, vetans id omne quod malum et deordinationem involvit; proindeque nullum potest suboriri grave dubium de quadam speciali obligatione, quin simul urgeat generalis obligatio de vitando peccati periculo, cùm hoc sit evidenter et etiam jure naturali illicitum, nec argui potest ex intentione legislatoris cùm divina voluntas semper id jubeat quod recta ratio et jus naturale faciendum dicitant.

Præterea cùm res legibus humanis prohibitæ, ex se indifferentes sint, nec malæ fiant nisi quia prohibentur, inde concipi potest nullum fore peccandi periculum, si semel admittatur legem stante dubio non urgere, quia tunc suam naturam rerum indifferantium retinent. At non ita est de lege naturali. Res enim quas prohibet ex naturâ suâ malæ sunt et non tantum quia prohibentur. Unde in concursu opinionum æquæ probabilium circa legem naturalem, non dubium fit præcisè utrum adsit lex prohibens necne, sed utrum res mala sit an non; porro licet probabilitas aliquando sufficiere posset ut lex positiva desinet obligare, certè nunquam sufficiet ut rerum natura mutetur et mala esse desinat quæ ex se mala sunt. Ergo sicut non sufficit probabilitas facti cum periculo damni, ut ipse docet auctor, quia damnum non evitabitur ob probabilitatem, si falsa sit opinio probabilis, nec pariter sufficit in dubiis circa jus naturale, quia nihilominus res mala remanebit si falsa sit opinio tantum probabilis; ac proinde semper

aderit periculum peccandi, cum sit illicitum rem ex se malam perpetrare. Tunc necessariò dubium remanet practicum, quia semper versatur circa rei honestatem. Nec ad rem pertinet quod dicitur, nempe legem non esse sufficienter promulgatam; nam lex naturalis non promulgatur per scripturam tantum et cum solemnitatibus determinatis et necessariis, sed etiam lumine rationis et quolibet medio cognoscendi. Statim verò ac adest opinio probabilis pro lege naturali; eo ipso constat illam satis innotescere et promulgari, non quidem, si velint, ut per se certò obliget, at saltem sufficienter ut oriatur dubium, siquidem revera oritur. Porro certum est non esse licitum aliquid agere de quo dubitatur utrūm malum sit; ergo nequaquam potest insufficientem esse promulgationem.

Non magis urget secundum principium auctoris, scilicet libertatem integrum remanere quamdiu non constat de legis existentia, proindeque tunc invocari meritò illud juris effatum: *melior est conditio possidentis*. Nam ubi de lege naturali agitur, libertas semper rationi subjacet ac illius dictamine obstringitur; nunquam plane possidet nisi ratione prius omnino consentiente, siquidem voluntas in actibus humanis lumen naturale sequi debet et ante omnia conscientiam interrogare. Prius ergo et semper possidet conscientia lexque naturalis, libertati verò nihil relinquitur nisi quod certò extra legem est. Aliunde, ut jam patet ex dictis, semper in dubio constat de lege naturali, siquidem semper urget obligatio non agendi quidquam de quo dubitatur an malum sit. Imo etiam idem dicendum sed positivè saltem divinà, quoties non circa illius existentiam sed extensionem versatur dubium; legi enim certò existente patet illius interpretationem et applicationem fieri debere juxta rationis dictamen et prudentiae regulas; porro dictat ratio et prudentia in rebus dubiis partem tuiorem esse tenendam. Id multo magis verum est in omni lege si dubium ex facto incerto nascatur; nec ullo pacto intelligere fas est cur ille qui dubitat feriā quintā utrum hora media noctis transierit, si dubium sit verè fundatum, carnes edere possit, eò quod adhuc possideat libertas, ut ait auctor, de *Conscientia dubia*, n° 32. Quæ enim relatio esse potest inter factum dubium et possessionem libertatis? Id a sensu communī adeò alienum est ut seriò dictum fuisse mirandum sit.

DE LEGIBUS.

NOTA II.

(Pag. 79, lin. 34, ad verb. *Promulgatione*.)

Hæc de legis promulgatione in Galliis statuta sunt.

Les lois sont exécutoires dans tout le territoire français, en vertu de la promulgation qui en est faite par le roi. Elles seront exécutées dans chaque partie du royaume du moment où la promulgation en pourra être connue. La promulgation faite par le roi sera réputée connue dans le département de la résidence royale un jour après celui de la promulgation, et dans chacun des autres départemens après l'ex-

DE LEGIBUS.

piration du même délai, augmenté d'autant de jours qu'il y aura de fois dix myriamètres (environ vingt lieues anciennes), entre la ville où la promulgation en aura été faite et le chef lieu de chaque département (*Code civ. art. 1.*)

La promulgation des lois et des ordonnances résulte de leur insertion au bulletin officiel. Cette insertion est réputée connue dans le département de la résidence du roi, un jour après que le bulletin a été reçu de l'imprimerie royale par le ministre de la justice. *Ordonn. du 37 nov. 1816.*

Dans le cas où le roi jugera convenable de hâter l'exécution d'une loi ou d'une ordonnance, il la fera parvenir sur les lieux extraordinairement. Les préfets prendront incontinent un arrêté par lequel ils ordonneront que ladite loi ou ordonnance sera imprimée et affichée partout où besoin sera; et cette loi ou ordonnance sera exécutée à compter du jour de la publication. *Ordonn. du 18 janv. 1817.*

NOTA III.

(Pag. 93, lin. ult. ad verb. *In conscientiâ*.)

Leges civiles in conscientiâ obligare nemini dubium esse potest, si respiquant tantum res temporales et regni gubernationem. Id enim exigit bonum commune et ordo reipublicæ. Hinc illud Apostoli: *qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit*. Ergo quod apud auctorem dicitur, scilicet hujusmodi leges obligare si sint jure canonico approbatæ, minime verò si correctæ sint, id tantum intelligi debet de legibus quæ res mère ecclesiasticas respiquent, ut sunt quædam leges juris romani.

NOTA IV.

(Pag. 129, lin. 40, ad verb. *A populo*.)

In Galliis leges feruntur non à solo principe, sed quasi consentiente populo per deputatos. Unde lex semel promulgata non amplius pendet ab acceptatione populi. Si vero lex post illius promulgationem non deducatur ad usum, sciente principe et nullis reclamantibus, per præscriptionem potest abrogari; sed nullum tempus ad id sufficiens determinatur. Hoc pendet ex variis circumstantiis et maximè ex judicio tribunalium.

NOTA V.

(Pag. 132, lin. 44, ad verb. *Sub pœnâ*, etc.)

Valde disputatur utrū dentur in Galliis leges mère pœnales, et quæ sub peccato non obligent; et an ejusmodi sint leges quæ sub certis pœnis nonnullarum merciorum extra vel intra Galliam translationem prohibent. Duplicis autem generis distingui possunt hujusmodi leges. Aliæ enim simpliciter prohibent translationem vel venditionem certarum merciorum et transgressoribus pœnas infligi præcipiunt; aliæ vero tributum exigunt pro hac translatione aut venditione, et non solventibus pœnas pariter assignant.

Quoad priores vix dubium esse potest quin obligent in conscientiâ. Cùm enim non sint verbis merè pœnibus sed prohibentibus conceptæ, et aliunde respiciant bonum communitatis, siquidem vel interiori commercio favent vel redditui publico, non magis absque peccato violari possunt quâm qualibet alia. Legislator enim prohibere potest quidquid nocet bono communni et utilitati reipublicæ; cùm ergo illud purè et simpliciter prohibet, subdit absque dubio in conscientiâ obligantur. Pœnæ in transgressores late, nedium obligationem tollant, illam è contra corroborant. Hinc legum illarum violatores peccatum committunt grave vel leve prout materia gravis vel levis reputatur judicio prudentum, nisi forte aliquâ circumstantiâ excusentur, ut forsitan pauperes qui pro suo tantum usu merces invehunt vel emunt, quia tunc per epiceiam præsumi potest de intentione legislatoris. Utrum autem et quid restituere debeant ex mox dicendis patebit.

Quantum ad leges posterioris generis pariter certum est eas in conscientiâ obligare. Tributa enim illa eamdem ob causam et cùdem potestate imponuntur quam alia quæcumque, proindeque cùdem obligatione solvi debent; et tanto magis quòd si plures ea non solvant, majora tributa alii imponenda sint ut reipublicæ oneribus satisfiat.

Hinc 1º qui tributum fixum et determinatum solvere omiserunt ad illius restitutionem tenentur.

2º Qui damnum reipublicæ intulerunt commercium prohibitum faciendo, plus vel minus restituere debent ratione damni illati.

3º In his casibus restitutio fieri debet vel reipublicæ vel aliis privatis qui damnum passi sunt. Sed cùm id non sàpè facile sit, censem plures in praxi satis esse si restitutio fiat vel hospitiis vel aliis domibus quas sustentat gubernium, et id quidem tenendum si res non sit magni momenti.

An autem vectigalia solvi debeant si non petantur, judicandum est ex usu aut legis tenore.

NOTA VI.

(Pag. 138, ad tit. verb. *Absunt.*)

Quoad obligationem legum civilium tum erga cives qui à regno absunt, tum erga extraneos qui in regno commorantur, sequentia statuantur in codice civili.

ART. 3. Les lois de police et de sûreté obligent tous ceux qui habitent le territoire.

Les immeubles, même ceux possédés par des étrangers, sont régis par la loi française.

Les lois concernant l'état et la capacité des personnes régissent les Français, même résidant en pays étranger.

Hinc 1º leges quæ majoritatem aut minoritatem, vel jura parentum aut maritorum definijunt, vel etiam qualitates ad matrimonium legitime contrahendum, etc., Gallos obligant ubicumque commorentrur.

2º Extraneus de bonis quæ possidet intra regnum disponere non potest nisi juxta legis gallicanæ prescriptum, proindeque ea donare non potest iis qui declarantur inhabiles, etc. Attamen forma actuum seu instrumentorum conformis esse debet legibus locorum ubi fiunt.

ART. 14. L'étranger même non résidant en France, pourra être cité

devant les tribunaux français pour l'exécution des obligations par lui contractées en France avec un Français; il pourra être traduit devant les tribunaux de France pour les obligations par lui contractées en pays étranger envers des Français.

ART. 15. Un Français pourra être traduit devant un tribunal de France, pour les obligations par lui contractées en pays étranger, même avec un étranger.

Quantum ad pœnarum applicationem contra Gallos aut extraneos qui crimen bono publico nocivum admittunt extra regnum, vide codicem vulgò *d'Instruct. criminelle*, Art. 5 et suiv.

NOTA VII.

(Pag. 183, ad tit. *De interpretatione legis.*)

Legum civilium interpretatio usualis fit sive per usum sive per praxim tribunalium, quamvis tamèn judicia cujuslibet tribunalis, imo etiam curiæ supremæ nunquam vim legis obtinere possint nec alias obligare nisi partes litigantes. Imò judicibus prohibetur ne per dispositionem generalem et quæ sit instar regulæ causas apud ipsos pendentes expediant. Ita Codex civ. Art. 5, et Cod. poen. Art. 127.

Quantum ad interpretationem authenticam quæ olim a solo principe fieri poterat, ea nunc fieri non potest nisi per quos leges feruntur. Huic autem interpretationi locus est cum à curiæ supremâ dissentierunt duas curiæ regie circa eamdem causam et propter eadem motiva. Vide legem eâ de re latam die 30 juli ann. 1828.